

LÉSTYÁN FERENC

Az erdélyi római katolikus püspökség a kommunista rendszer első éve alatt

1. Vallásszabadság az alkotmányban, vallásüldözés a törvényhozásban

A kommunista rendszer új alkotmánya 1948. április 17-én lépett érvénybe Romániában.

Pár hónap alatt kiderült, hogy az alkotmányban biztosított vallásszabadság árnyékában egymás után jelenhetnek meg a vallás és egyház jogainak korlátozására hozott törvények, rendeletek.

Legelsőként a Szentszékkal kötött konkordátumot mondták fel.

A kultusztörvény Erdély részére csak egy püspökséget ismert el, megszüntetve a Temesváron, Nagyváradon és Szatmáron székelő püspökségeket.

Utólag vált ismeretessé, hogy ötéves tervet dolgoztak ki a vallás felszámolására. Egy akkori aktivista, később kultuszinspektor vallotta, ő meg volt győződve arról, hogy a terv végrehajtása sikerülni fog.

Az új kultusztörvény előírta, hogy minden vallásfelekezet köteles beadni szervezeti szabályzatát, az úgynevezett statútumot, hogy annak alapján kapják meg a működési engedélyt.

A latin és keleti szertartású katolikus püspökök közösen nyújtották be a statútumot, de visszakapták azzal, hogy a legtöbb szakaszát módosítani kell.

Válaszul négy alapelvet foglaltak írásba, azzal a kéréssel, nyilatkozzék a kormány, hajlandó-e tudomásul venni, hogy azok a statútumban szerepelnek. A legfőbb ezek között annak leszögezése volt, hogy a római pápa az egyház feje.

Közben megtörtént a görög katolikus egyház felszámolása, minek következtében a négy pontos beadványt már csak a latin rítusú püspökök nyújtották be.

A válasz erre az összes katolikus püspökök letartóztatása volt. Márton Áron erdélyi püspök letartóztatására 1949. június 21-én került sor. Bukarestbe rendelték, de útközben a szó szoros értelmében elrabolták. Eltávolításának igazi célja az volt, hogy ne legyen, aki akadályozza az egyház felszámolására készült tervet.

Sorra következtek a többi püspökök is. Scheffler János szatmári püspök előbb kényszerlakhelyre került, majd őt is letartóztatták. Pacha Ágoston temesvári püspök szintén börtönbe jutott.

További sorsukról sokáig semmit sem lehetett tudni. Évek múltán vált ismeretessé, hogy Márton Áront az 1951. augusztus 7-én kihirdetett ítélet szerint életfogytiglani kényszermunkára ítélték.

Scheffler János püspök a börtönben meghalt, Pacha Ágoston püspököt pedig (mikor látták, hogy közel van a kimúláshoz), halála előtt egy hónappal szabadlábra helyezték.

A rendkívüli egyházi rendelkezések szerint Márton Áron püspök úr letartóztatása után az általa delegált ordinárius (ordinarius substitutus) vette át az egyházmegye vezetését. A következő ordináriusok sorra börtönbe kerültek: dr. Boga Alajos 1950. június 20-án, Sándor Imre 1951. március 10-én, dr. Jakab Antal, a későbbi segédpüspök 1951. augusztus 26-án, Márton Mózes csíkszentdomokosi plébános 1952 februárjától.

Márton Áron 1944. május 18-i híres kolozsvári beszédében mondotta a felszentelés előtt álló kispapoknak: „lehet, hogy vértanúságra avatlak föl titeket”. Ezt vállalták maguk a püspökök és ordináriusok. Két ordinárius: dr. Boga Alajos és Sándor Imre börtönben halt meg. Dr. Jakab Antal 13 évet ült, és közben ólombányában is dolgozott, Márton Mózes 2 évet kapott.

2. A törvényes egyházi hatóság felszámolása

A kapott utasítás szerint Márton Mózes titokban birtokolta dr. Jakab Antal után a joghatóságot. Nyilvánvaló lett ugyanis, hogy nem tűrnek meg olyan egyházfőt, aki nem hajlandó megalkudni és elősegíteni az egyházi vezetés általuk megkívánt függetlenítését Rómától.

1951. szeptember elejére (emlékezetem szerint 3-ára) összehívták a székeskáptalan megmaradt tagjait, akikkel olyan nyilatkozatot fogadtattak el, amely szerint hajlandók az államtól megkövetelt kiegyezésre. Márton Mózes káplánja, Madarász Ferenc útján gyónási titok terhe alatt egyenként közölte velük, hogy ő az ordinárius, és kötelezte őket nyilatkozatuk visszavonására. Közben a székeskáptalan megbízásából Adorján Károly vállalta az egyházmegye vezetését, sőt azt is, hogy a többi egyházmegye megbízottai is Gyulafehérvárról, az ő vezetése alatt intézzék Nagyvárad, Szatmár és Temesvár vezetését.

Mivel tudatában voltak, hogy Adorján Károlynak nincs jogosítványa az egyházmegye vezetésére, mindent megkíséreltek, hogy a latens ordinárius, Márton Mózes jelentkezék. Márton Mózes erre nem volt hajlandó, mivel tudta, hogy csak a joghatóság átruházását akarják tőle kicsikarni.

Emiatt 1952. január végén letartóztatták Márton Mózes, sőt az utána jelöltként delegált másik három egyházmegyes papot is: Kovács Bélát, Szilveszter Sándort és Jakab Lászlót. Brassóba vitték őket, ahol Bukarestből jött kiküldöttek próbálták őket megpuhítani. Márton Mózesrel nem boldogultak, Kovács Béla ellenben vállalkozott arra, hogy Gyulafehérvárra menjen, és Adorján Károlynak olyan joghatóságot adjon; amelynek még ő sem lehetett birtokában azelőtt.

Az érvényes joghatóságot továbbra is a latens ordináriusok birtokolták egészen 1955-ig, amikor a törvényes megyéspüspök vehette át újra az egyházmegye vezetését.

Ennek az átszervezésnek köszönhető, hogy az egyházmegye papságának zöme megtagadta az engedelmességet az állam által irányított központi vezetéssel szemben.

Ez nem volt könnyű vállalkozás, mert az állam mindent megpróbált, hogy a papságot, sőt a híreket is rákényszerítse a törvénytelen egyházi vezetés elismerésére.

Ezt a célt szerették volna elérni a marosvásárhelyi értekezlet révén.

3. A marosvásárhelyi értekezlet

1950. április 27-én tartották azt az értekezletet, amelyre papokat és világi híveket toboroztak az egész országból a béke megvédése ürügyén. Az igazi cél: a papság és hívek határozatban követeljék, hogy a katolikus egyház az „alkotmány szellemében illeszkedjék be a törvényes keretek közé”, mivel a többi egyházak már mind megtették ezt a lépést, „bekapcsolódtak a Népköztársaság törvényes kereteibe”. Hogy szándékukat álcázzák, békefelhívást is tettek közzé, a rendszer ellenségének nyilvánítva azt, aki nem fogadja el a marosvásárhelyi határozatot.

Az értekezleten az erdélyi egyházmegyékből 27 pap jelent meg, de - a vezető szerepet vállaló néhány pap kivételével - nem önként, hanem kifejezett kényszer hatására vagy a békemozgalom megtévesztő csábítására jöttek Marosvásárhelyre.

Szemléltetésül álljon itt Molnár Lázár csíkszentimrei plébános esete. Úgy látszik, az előzetes toborzáskor nem volt eléggé határozott a részvétel elutasításában, ezért autóval mentek utána, úgy, ahogy a többieket is összegyűjtötték. Megszökött előlük, erre kivallatták a házvezetőnőt, merre utazott. Sepsiszentgyörgyön a vonatról szállították le, és úgy vitték a gyűlésre. A csíkszenttamási plébános szerencsésebb volt: az elvitelére kitűzött nap hajnalán szénával letakart szekéren távozott.

Amikor a résztvevők megtudták, hogy a marosvásárhelyi határozat aláíróira a Szentszék kimondotta a kiközösítést, és az elnökségét vállaló Ágotha Endre excommunicatus vitandus lett, többségükben azonnal feloldozást kértek az ordináriustól.

Az értekezlet után a szekuritáté emberei és más aktivisták sorra felkeresték a plébánosokat és egyháztanácsosokat, és arra próbálták rávenni őket, hogy csatlakozzanak a határozathoz. Nem egynek az akkoriban hozott stockholmi Béke Világtanács határozatára hivatkozva kérték csatlakozását, és később úgy állították be őket, mint a marosvásárhelyi határozat támogatóit.

4. Kísérlet a Római Katolikus Státus törvénytelen megszerzésére

Az Erdélyi Püspökség múltjából ismeretes, hogy a reformáció után, amikor másfélszáz évig nem volt az egyházmegyének püspöke, egy sajátos intézmény, a Katolikus Státus (Egyházmegyei Tanács) vette kézbe az egyház ügyeit, és vikáriusokat is jelölt. Az egyházmegye ezt az intézményt továbbra is fenntartotta azzal a változtatással, hogy 1929 óta az Egyházmegyei Tanács nevet viseli.

Az egyházellenes szervezők tisztában voltak azzal, hogy az ordináriusok útján nem tudnak törvényes egyházfőt állítani az egyházmegye élére, mert egyik ordinárius sem volt kapható arra, hogy szerepet vállaljon egy szakadár katolikus egyházban. Ezért próbálkoztak azzal, hogy státusgyűlést hívjanak össze. Márton Áron püspök ezt előre megsejtette, és még letartóztatása előtt körlevélben közölte, hogy felfüggeszti a Státus működését, és azt rajta kívül senki sem hívhatja össze.

Ezzel nem törődve, 1951. március 15-ére Kolozsvárra összehívták a státusgyűlést, amelyre előzőleg kommunista pártszervek és a szekuritáté irányításával delegátusokat toboroztak nemcsak az egyházmegyéből, hanem az egész országból.

A célt elég kendőzetlenül belefoglalták az általuk megszavaztatott szervezeti és működési szabályzatba:

„Az Igazgató Tanácsnak (a Státus vezető szerve - L. F.) évszázados szokásjog alapján joga van a püspök hosszabb ideig tartó hiányzása esetén, ideiglenes jelleggel, a kormánynak megerősítés végett egy-egy vikárius adminisztrátort ajánlani a bukaresti érsekség és a gyulafehérvári püspökség élére.”

Sőt még arra is jogot formáltak, hogy a bukaresti érseki székre metropolitai ranggal érseket, a gyulafehérvári püspökségre püspököt ajánljanak. .

A tervet a püspökjelölésre olyan komolyan vették, hogy a marosvásárhelyi mozgalom legfőbb elnökségét vállaló vitandus excommunicatus Ágotha Endre elszólta magát: „Ha egy napra is, de püspök leszek.”

A végső cél az volt, hogy megszervezzék a Rómától független egyházat. Így tekintette ezt a szekuritáté is. Amikor 1953-ban a kolozsvári szekuritátén Ábrahám Miklós plébánost vallatták, megkérdezték tőle: Elismeri-e Rómát? Ábrahám azt felelte: Még Adorján is elismeri. Mire a szekus legyintett: Ebben téved.

A Státusgyűlésen azt a követelést is megfogalmazták, hogy a katolikus egyház fogadja el az ország törvényeit.

5. A papság sorsa

Sok pap számára állandó zaklatást, támadást, vallatást jelentett az, hogy nem ismerte el az állam által kinevezett vezetőit. Talán senki sem kerülhette el közülük, hogy megmeneküljön a zaklatástól. Hamis feljelentések, provokátorok, kompromittáló levelek útján próbálták megfélemlíteni a papságot és bekényszeríteni az úgynevezett papi békemozgalomba, amelynek címén el akarták fogadtatni az egyházellenes határozatokat.

Súlyos vádnak számított az, hogy papjaink kiszolgálták a görög katolikus híveket.

Azzal is fenyegettek, hogy megvonják az államsegélyt az ellenszegülő papoktól. Mikor az gyakoribbá vált, Márton Áron püspök rendeletére mindenki visszaküldte egy ideig az államsegélyt, ami nagy feltűnést keltett a hatóságok előtt.

A sajtóban rágalomhadjárat indult, melyben a papság költött vagy valóságos hibáit tárták a világ elé. Minden pap feje fölött ott lebegett a börtön vagy a Duna-csatorna.

Kiválóan érzékelteti a helyzetet Gaál Tamás felcsíki főesperes esete. A szekuritáté arra akarta kényszeríteni, hogy hívja össze a kerületi papságot és fogadtassa el a marosvásárhelyi határozatot, amit ő kereken elutasított. Arra is hivatkozott, hogy nincs is rá idő, mert búcsúra kell mennie Madéfalvára. Parancsot adtak neki, hogy beszéljen a papokkal, és a következő szerdára hívja össze őket. Nem várta meg a szerdát, hétfőn jelentkezett a szekuritátén. Délig ott tartották egy szobában, amikor berontott a főnök (Junger, volt fodrász), és ráförmedt: „Na, öreg, kivel beszélt?

Gaál Tamás: Az Úr Jézussal. Szekuritátés: Mit felelt?

Gaál Tamás: Azt, hogy nem lehet gyűlést tartani.

Szekuritátés: Kicsavaram a nyakát. A Duna-csatornánál fog megdögleni.

Gaál Tamás: Ez a sorsunk.

Többet nem hívták, de megvonták a működési engedélyét, és a Kolozs megyei Kidébe kellett távoznia.

Ezzel a rendszerrel majdnem minden központi helyet átjászottak a békepapoknak. A felcsíki, gyergyói, székelyudvarhelyi, marosi főesperességeket békepapok kezére juttatták.

Ennek bizonyítására következtek a letartóztatások, bebörtönzés bírói ítélettel vagy egyszerűen a szekuritáté határozatával, mely szerint 60 hónapot szabhattak ki, de ezt lejárta után meghosszabbíthatták.

A főpásztort és az ordináriusok sorát követték a központi szerepet vállaló papok. Dr. Maczalik Győző felszentelt püspök, teológiai tanár, dr. Dávid László teológiai tanár, Gajdáty Béla rektor. Dr. Maczalik és Gajdáty meghaltak a börtönben, dr. Dávid László 13 évet ült. Ferencz Béni püspöki irodaigazgatót Márton Áron püspökkel együtt hurcolták el. Két év fogság után szabadlábra akarták helyezni azzal, hogy menjen Fehérvárra, és ott vállaljon szerepet. Mivel erre nem volt hajlandó, kényszerlakhelyet jelöltek ki számára Szamosújváron.

A központ után jöttek sorra a főesperesek: László Ignác gyergyói főesperes, Rácz Vince és az ő utódja, Vasvári Aladár brassói főesperes, Fekete János kézdi főesperes, Antal József felcsíki főesperes és Fuchs Gábor, későbbi nagyszebeni főesperes. Rácz Vince kivételével - akit a széki kis plébániára menesztettek - mind megjárták a börtönt. Fekete János gelencei plébános, a kézdi-orbai kerület főesperese börtönben halt meg.

Az egyházmegye többi papjai közül is sokan megjárták a börtönt, s nem egy a kényszermunkatáborokat is.

Aczél András, Ambrus György, Ambrus József, Ábrahám Árpád, Ábrahám Miklós (háromszor), Bajkó László, Bardócz -Mózes, Bándy Balázs, Bálint Tivadar, Birtók Ferenc, Bokor Sándor, Bors Balázs, Csendőr Jenő, Csiby István, Csipak Lajos dr., Csomortány Ignác, Csutak László, Dénes Dávid, Diarian Armenag Ferenc, Dukát József, Ébner Jenő dr., Erőss Lajos, ifj. Faragó Ferenc, Fábrián János, Ferencz Mihály, Gáll Sándor, Gál Gyula, Gaál Tamás, György Árpád, Hadnagy János dr., Hajdú Gyula, Harai Pál, Juhász Antal, Kicsid Béla, Kosza József, Kovács Balázs, Kovács Béla, Kovács Jakab, Lakó Menyhért, László Imre, Léstyán Ferenc, Lokody Gáspár, Lőrinc József dr., Madarász Ferenc, Márton József, Mihály Imre, Miklós László, Pál Domokos, Pál Elek, Pál Gyula, Pál József, Pálffy János, Ráduly Géza, Ráduly István, Salati Ferenc, Sántha István, Simonfi József, Sipos Sándor, Smialy József, Sófalvi József, Szabó Bálint, Szabó Béla, Székely Árpád, Szilveszter Sándor, Teleky Dezső, Vágási Domokos, Vitályos Balázs.

Bálint Józsefet és dr. Búzás Gergelyt távollétében ítélték el.

A felsoroltak közül Bardócz Mózes lágerban halt meg, Ambrus György pedig a Duna-csatornánál, Bokor Sándor ismeretlen helyen, Pálffy János a marosvásárhelyi börtönben. Ábrahám Árpádot halálos ítélet után kivégezték.

6. A szerzetesrendek felszámolása

1949-ben az összes katolikus szerzetesrendekre kimondták a végzést: nem működhetnek tovább.

A ferenceseket teherautókon gyűjtötték össze rendházaikból és szállították Máriaradnára, ahol orosz katonaság állomásozott a szomszédságukban, s ezért 1952 tavaszán Désen, Esztelneken és Körösbányán kaptak új kényszerlakhelyet az ottani ferences rendházakban. Esztelnekre kerültek a minoriták is. Igazán szegényes körülmények között éltek, négyen is összezsúfolva egyszemélyes cellákban.

Azt remélték, hogy kiéheztetik őket, nem fogják bírni a kényszerhelyzetet. De kibírták, mert a nép nem hagyta cserben őket. P Benedek Fidél tartományfőnökük szigorúan kötötte magát ahhoz, hogy önmagukat fel nem oszlatják.

A tartományfőnökkel a vezetőttestület is Désre került, és még néhány fiatal szerzetes teológiai képzését is megkísérelték, akiket titokban fel is szenteltek.

Végül is a hatóságok kirakatpert indítottak ellenük. Másfél évig tartott a vallatás 1961 júniusától. A vezetőket elítélték, a többi széttelepítették.

P Boros Fortunát, a régi tartományfőnök, akit ítélet nélkül hurcoltak el, meghalt a Duna-csatornánál.

Ítélettel vagy ítélet nélkül börtönt viseltek: P Benedek Fidél dr. tartományfőnök, P Angi Csaba, P. Bálint Szalvator teológiai tanár, P Écsy János, P Ferenc Ervin (kétszer is), P Fodor László dr., P Fodor Pelbárt teológiai tanár, P. Fülöp Sándor, P. Gurzó Anaklét György dr. teológiai tanár, Fr. Györgymárton Hugó, P. Hajdú Leánder, P. Zarnisch Placid, P Keresztes Albin, P Moldován Arthur, P. Nyisztor János, P. Papp Asztrik, P. Pöhacker Balázs, Fr. Skolka Lázár, P. Szentmártoni Odorik, P. Szöcs Izidor, P Ambrus Kapisztrán, P. György Hugó Márton, P. Fülöp Tamás.

A jezsuitákat Szamosújvárra internálták. Közülük Godó Mihály kétszer is ült börtönben. Az elsők között tárta fel nyílt levélben, hogy az Ágotha és Adorján-féle csoport törvényes joghatóság nélkül bitorolja az egyházi hatalmat. (Bors Ferenc egyházmegyes pap szintén megírta Fehérvárra, hogy nem ismeri el őket, amiért Csicsókeresztúrra, majd Radnalajosfalvára internálták.)

Désen és Szamosújváron készült a latens ordinárius jóváhagyásával az a körlevél, amely tájékoztatta az egyházmegye papságát a fehérvári jogi, illetve jogtalan helyzetről, ami hozzásegítette a papságot, hogy a bizonytalanságból szabadulva nyíltan állást foglalhasson a mozgalom ellen.

Ennek köszönhető, hogy amikor Adorján egyházi büntetés kilátásba helyezésével kerületi gyűlésre hívta össze a papságot, a Csíkszeredába hívott felcsíki és alcsíki kerületből egyetlen pap sem jelent meg.

Visan bukaresti főinspektor akkor panaszolta, hogy a csíki papság arra hivatkozik: „Hogyan menjünk gyűlésbe, mikor a pápát gyalázó utcai plakátokat terjesztenek a hatóságok?” Erre eltűntették a plakátokat, de ez sem volt elég: „Hogyan menjünk gyűlésbe, mikor a püspökünk börtönben van?” - mondták újra.

A szerzetesek internálása után állami használatba vették teljes berendezéssel együtt a csíksomlyói, brassói, nagyszebeni, dévai, vajdahunyadi, szárhegyi, marosvásárhelyi, fogarasi, szászsebesi, tordai, kolozsvári rendházakat és részben a désit is.

Hasonló sorsra jutott a minoriták marosvásárhelyi háza is, amelyet az iskolák államosításakor már előbb elvettek.

A női szerzeteseket is mind szétszélesztették, még 1949-ben. A kórházi ápolónőket még egy kis ideig megtűrték, de 1955 után nekik is felmondtak. Jóllehet az orvosok nagyon szerették volna megtartani őket hivatásszerű munkájukért, arra már nem volt bátorságuk, hogy ezért határozottan kiálljanak.

A tanügyben dolgozó nővérek az iskolák államosításával egy időben veszítették el zárdáikat.

7. Papi utánpótlás

1948-ig mindenik egyházmegyének megvolt a saját papnevelő intézete. Az új kultusztörvény egyetlen papnevelő intézetet engedélyezett, Gyulafehérvár székhellyel. Megszüntették a temesvári, Nagyvárad-szatmári, sőt a Iasi-i és bukaresti teológiákat is.

Később a Kárpátokon túli papjelöltek részére Iași-ban nyitottak papnevelőt, nehogy a moldvai csángó-magyarokban felébredjen származásuk tudata.

1951-55 között a kispapok jó része elhagyta az intézetet, nem akarván a törvénytelen vezetés alá tartozni.

Később is nehezítette az utánpótlást az iskolákban folyó ateista nevelés. Ennek ellenére mindig volt elég jelentkező, mire hatóságilag próbálták korlátozni a felvételt. Érvénybe lépett a numerus clausus. Minden évben nehéz küzdelmet kellett vívni a létszámcsökkenés ellen.

A papság kezdeményezésére a püspökség memorandumokat nyújtott be, követelve, hogy fel lehessen venni az összes alkalmas jelentkezőt. Az elsorvasztás programjából mégsem engedtek, sőt annyira jutottak, hogy a diktatúra utolsó évében - a négy erdélyi egyházmegye részére - már csak öt kispap felvételét engedélyezték. A memorandumnak mégis volt annyi eredménye, hogy a püspökség nem vette tudomásul a korlátozást, és az arra alkalmasokat mind felvette, bár azzal fenyegették állami részről, hogy a többletlétszámhoz nem hagyják jóvá az intézet költségvetését. Azzal a kockázattal is kellett számolni, hogy év közben eltávolítják a létszámon felülieket.

Az volt az elvi álláspont: aki pap akar lenni, annak készen kell lennie a kockázatra is.

A Papnevelő Intézet főiskolai, egyetemi szintű ellátásához külföldön végzett tanárookra lett volna szükség. Arról sok ideig szó sem lehetett, hogy a kispapok kijussanak a külföldi egyetemekre. Csak néhány évben enyhült annyira a korlátozás, hogy a jelenlegi tanári kar külföldi egyetemeken készülhessen fel.

Nagy nehézségbe ütközött a Papnevelő Intézet és a Kántoriskola növendékeinek elhelyezése. A szükség új teológia építését követelte. Lett is volna rá külföldi segítség, de minden ürüggyel meghiúsították. Régi épületek toldozása-foldozása után is tűrhetetlen a helyzet, különösen a Kántoriskola internátusában.

8. Ateista nevelés és az iskolák államosítása

Az 1948. évi alkotmány után minden iskola legfőbb feladata az ateista nevelés lett, az óvodától az oktatás legfelsőbb fokozatáig. Ezzel nem lehetett összeegyeztetni a hitvallásos iskolák fennmaradását. Már 1948. augusztus 3-ával megjelent az új közoktatási törvény, amely minden felekezeti iskolát állami iskolának nyilvánított. Az állam tulajdonba vett minden iskolát és iskolai célt szolgáló vagyont, legyen az iskolaépület vagy tanszemélyzeti lakás. Nem kegyelmeztek még a kántori lakásoknak sem, pedig azok elsősorban kántorok lakásául szolgáltak, bár a kántor sok esetben tanító is volt.

Az épületekkel együtt elveszett minden berendezés, ingó vagyon. Az iskolai államosítás áldozatául esett a marosvásárhelyi minoriták rendháza, amelyben ugyan iskola nem volt, de a rend internátust tartott fenn benne.

Az egyházmegye veszteségeit a következő adatok szemléltetik: 182 elemi iskola, 30 középiskola (10 főgimnázium, 12 gimnázium, 3 kereskedelmi felsőiskola, 2 tanítóképző, 1 óvónőképző, 1 ipari iskola, 1 gazdasági iskola), 17 nevelőintézet (internátus), 2 árvaház.

Az egyház - híveinek nagy áldozatával megőrzött és fenntartott otthonai, szentélyei a hit diadalmas világnézete helyett egyszerre az ateista, vallásellenes nevelés csalhatatlannak és egyedül boldogítónak hirdetett tanait kényszerültek befogadni. Nem törődve a szülők vallásos meggyőződésével; szigorúan kötelezővé tették az ateista nevelést. A gyermekeket tiltották, kizárással, magaviseleti jegy levonásával, a továbbjutás nehézségeivel fenyegették.

Szülői értekezleteken megpróbálták a szülőket is meggyőzni vagy kötelezni, hogy ne tegyék ki gyermekeiket a „kettős nevelés” veszélyeinek.

A tanárok, tanítók - és általában mindenki, aki neveléssel foglalkozott - kénytelen volt a vallás nyílt gyakorlatáról lemondani, mert állása elvesztésével, áthelyezéssel fenyegették meg. Akik mégis ragaszkodtak vallásukhoz, kénytelenek voltak bujkálni, és sokan csak idegenben merték átlépni a templom küszöbét. Egy marosvásárhelyi igazgató (Péter Erzsébet) nyíltan kijelentette, hogy nem mond le vallásának gyakorlásáról. Csak három gyermekének köszönhette, hogy nem csapták el, de óvodába helyezték át. Sáska Ica maroszentgyörgyi tanítónő kénytelen volt otthagyni állását, mert nem bírta a sok zaklatást és fenyegetést.

A főiskolai tanároktól nyílt hittagadást követeltek.

Csak néhány tiszta katolikus faluban nem tudták annyira terrorizálni a tanügyieket, hogy ne menjenek nyíltan a templomba.

Márton Áron püspök úr az iskolák államosítása után azonnal elrendelte az iskolán kívüli hitoktatás megszervezését a plébániai épületben. A helyzetnek és a lehetőségeknek megfelelő tananyagbeosztást irt elő.

A gyermekek számára külön áldozatot jelentett az, hogy az iskolai órák után kellett felkeresniük a plébániát. Kevés helyen tudták lehetővé tenni, hogy az iskolából egyenesen átmehessenek a plébániai hittanterembe. Ezt sok helyen egy-egy túlbuzgó tanerő azzal akadályozta, hogy ellenőrizte, merre mennek a gyermekek. Gyakran a plébániaórarend idejére lefoglalták a gyermekeket. Ennek érdekében hatóságilag elrendelték, hogy csak szombat délután és vasárnap lehessen hittanórákat tartani a plébánián is, mert így biztosabban elvonhatták erre az időre a gyermekeket. Ezt azonban nem tudták végrehajtani, mert a püspöki utasítás szerint írásbeli rendelkezést kellett követelni, amire a helyi végrehajtó szervek már nem vállalkoztak. Sajnos, csak az erdélyi püspök vállalta ennek megtagadásáért a felelősséget, a többi egyházmegyéék mind végrehajtották, nem beszélve az ortodoxokról, akik teljesen lemondtak a hitoktatásról.

Még abba is belekötöttek, ha diavetítés volt a hittanórákon. A megfélemlítést szolgálta az a kísérlet, hogy a kultuszinspektor vagy más tanügyi ellenőr jelen legyen a hittanórákon. Az egyház tiltakozott ez ellen, kijelentve, hogy állami kiküldött jelenléte az iskolai megfélemlítést hozná a hittanterembe. Mindezek ellenére akadtak falvak, ahol a gyermekek a hitoktatásba 100%-ig bekapcsolódtak, máshol 70-80%-ban, ha nem is az oktatás minden fokozatán, mert a magasabb osztályok esetében már nagyobb nehézségbe ütközött a hitoktatáson való részvétel.

A hatvanas évek második felétől kezdve már jelentkeztek a bátor kiállás példái, mind a szülők, mind pedig a gyermekek részéről. Akadt olyan osztály is, amelyben - mert a zaklatás egyik módja volt ez is amikor megkérdezték, ki jár templomba, szolidaritásból még azok is felálltak, akik nem voltak vallásosak. A szülők nem egy helyen odavágták a vallástalan

nevelésre biztató nevelőknek, hogy nincs joguk beleszólni abba, miként nevelik saját gyermekeiket otthon.

A hitoktatás korlátozását jelzi az is, hogy a hetvenes évekig egyetlen hittankönyv sem jelenhetett meg, és azután is csak egy katekizmus, de olyan kevés példányszámban, hogy a szükségletnek csak 10%-át fedezhette. Imakönyv is csak 1975-től jelent meg, ugyancsak korlátozott példányszámban.

9. A hívek lelki gondozása

Ebben az időben teljes vallásszabadságról beszéltek, de ez annyit jelentett, hogy csupán a templom falai között lehetett misézni, prédikálni, hitoktatást végezni, még a felnőttek számára is. A templomon kívül mintha nem is létezett volna a vallás. A TV és a rádió sem hazai, sem a nagyvilági vallásos eseményekről nem közölhetett tudósítást. Annál kevésbé lehetett szó arról, hogy az egyház a hírközlésnek ezen korszerű eszközeit felhasználja. A katekizmuson és az "imakönyvön kívül egyetlen vallásos sajtótermék sem jelenhetett meg, sem könyvekben, sem folyóiratokban vagy lapokban. A püspökségnek saját nyomdája volt ugyan Gyulafehérvárott, a ferencrendieknek pedig Kolozsvárott, de mindkettőt elrabolták.

A szerzetesházak könyvtárait elszállították vagy feldúlták. A híres Batthyaneumot, melyet Batthyány Ignác püspök (1741-1798) alapított a gyulafehérvári egykori trinitárius templom épületében, és amelyben egyházi múzeum is volt régi kelyhekkel és kegytárgyakkal, szintén elvették, s a püspök többszöri tiltakozása ellenére sem adták vissza. Kegytárgyak, szentképek csak külföldről szivároghattak be, ha a határmenti elkobzás martalékául nem estek.

A vallásos körmenetek, zászlós búcsújárások szigorú tilalom alá estek. A híres csíksomlyói nagy körmenetes búcsút valóságos hadművelettel számolták fel. Kihirdették, hogy hadgyakorlat lesz, katonai egységeket vonultattak fel, a Csíksomlyóra vezető utakat lezárták. A székely körvasúton a mozdony csak egyetlen kocsival közlekedett a búcsú előtti két napon, és Csík felé jegyet sem adtak. Rendszeresítették az utakat lezáró kerékpárversenyeket, kifejezetten pünkösd szombatjára stb.

Nemcsak a nevelő intézetekben, az üzemekben is megpróbálták megfélemlíteni a munkásokat, tisztviselőket. Vezető állásba csak azok juthattak, akik vállalták az ateista ideológiát. Nem kevesen estek abba a csapdába, hogy előrehaladásuk érdekében párttagokká lettek, és csak azután jöttek rá arra, hogy a lelküket is követelik.

Az utóbbi évtizedben a személyi zaklatás enyhült, mert a hívek már rájöttek arra, hogy nem sokra mennek a hittagadással, és ezért nem vették komolyan a fenyegetőzést sem. A hatósági vallásellenesség azonban a rendszer bukásáig megmaradt.

Márton Áron püspökről évekig nem lehetett tudni semmit. Perét titokban tárgyalták, és hollétét titkolták. Halálhíre is elterjedt. 1952-ben Szalay Jeromos megírta az életét *Vértanú püspök vértanú népe 1896-1952?* címen. Akkor bizonytalan volt, hogy vajon még életben van-e.

Életben maradt, és példája erősebben hatott, mintha megalkuvás árán hívei között élt volna. Az Ő példájára papjai által vállalt sok áldozat meghozta gyümölcsét: a hatóságok keresték a megoldást a katolikus egyház helyzetének rendezésére. Papoknál érdeklődtek, mit lehetne tenni. Maga Adorján is kitört, hogy nem bírja tovább, mert a papok nem engedelmessé válnak neki. A papok válasza az volt, hogy csak a püspök hazatérése segíthet, amelyhez a nemzetközi visszhang is hozzájárult.

Így került sor arra, hogy bár nem kért kegyelmet, amnesztiát, 1955. február 2-án, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén kiengedték a börtönből. De még nem jöhetett haza, mert Bukarestben tartották 1955. március 24-ig, Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepéig. A hatóságoknak gondja volt a meglepetéses fogadtatásra: előző éjjel fogtak el egy egész csoport papot és szerzetest, hogy ne legyenek a püspöknek erősségei.

Azt remélték, hogy sikerült megpuhítani. Első levelében azonban tudatta a hívekkel és a papsággal, hogy szabadon bocsátása fejében semmilyen kikötést nem fogadott el. A „demokratikusnak” nevezett papi mozgalommal kapcsolatban közölte, hogy nem ad ki tiltó rendelkezést, de ő maga abban részt nem vesz, és elvárja, hogy példáját kövessék. Így egyik napról a másikra omlott össze a mozgalom. A bűnrészes papok lelkigyakorlatra mentek, ahol feloldozást kértek és kaptak. Utána azonnal hozzálátott, hogy a plébániákról eltávolított papokat és főespereseket - hacsak nem voltak börtönben-visszahelyezze, és félreállítsa azokat, akik kompromittálódtak, de ebben nagy türelemmel és szelidséggel járt el. A hatóságok azonban felháborodtak, és propagandafüzetekben azzal támadták, hogy üldözi a becsületes, békeszerető papokat. Az áthelyezéseket akadályozták. Őt magát kényszerlakhelyre ítélték a püspöki palotában, ahonnan csak a közvetlen szomszédságában lévő székesegyházba mehetett át. De papjai felkereshették, és önmaga vezethette egyházmegyéjét - *rendületlenül...!*

Az egyháznak ekkor sem volt jóváhagyott működési szabályzata (statútuma), de tudomásul vették azt, hogy a Codex alapján él.

LÉSTYÁN, FERENC

The Transylvanian Roman Catholic Diocese in the first years of the Communist rule

Relying on personal recollections too, the study traces the history of the Transylvanian Catholic Church from April 1948, date of the promulgation of the Communist Constitution of Rumania, up to 1955, with especial view to the offences to which the leaders and members of the church and their activities were exposed under the condition of a declared freedom of worship. The state isolated the Transylvanian Roman Catholic Church from the Holy See. In the discussed period, the church leaders were deported, imprisoned, monastic orders were eliminated, and the education of a new generation of priests was prevented. Accordingly, the schools and other institutions of the church were nationalized, and the atheist-minded reorganization of education accompanied with threatening the believers was started. During the imprisonment of Áron Márton, bishop of Alba Iulia, the intellectual and official leader of that church, the jurisdiction over the church life was exercised by latent ordinaries appointed by him so that the state-organized and controlled ecclesiastic movement was not able to overcome the opposition. After his release, kept in home arrest, Bishop Áron Márton directed the work and services of the church preserving the possibilities still available.